

**REFERENT GURUHLARNING O'SPIRINLAR XULQ-ATVORIGA
TA'SIRI****Xabibullayeva Muxayyo***Farg'ona davlat universiteti magistranti***Annotatsiya**

Mazkur maqolada o'spirin yosh davrida referent guruhlarining shaxs xulq-atvori shakllanishiga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. O'spirinlarning ijtimoiylashuv jarayonida oila, tengdoshlar va boshqa ijtimoiy guruhlarining roli yoritiladi. Shuningdek, ijtimoiy tasavvurlar va tolerantlikning shakllanish mexanizmlari ilmiy yondashuvlar asosida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: *referent guruh, o'spirinlik, xulq-atvor, ijtimoiylashuv, tolerantlik, ijtimoiy tasavvurlar.*

Аннотация

В данной статье анализируется влияние референтных групп на формирование поведения подростков. Рассматривается роль семьи, сверстников и других социальных групп в процессе социализации подростков. Также раскрываются механизмы формирования социальных представлений и толерантности на основе научных подходов.

Ключевые слова: *референтная группа, подростковый возраст, поведение, социализация, толерантность, социальные представления.*

Annotation

This article analyzes the influence of reference groups on the formation of adolescent behavior. The role of family, peers, and other social groups in the process of adolescent socialization is highlighted. The mechanisms of the formation of social representations and tolerance are also examined based on scientific approaches.

Keywords: *reference group, adolescence, behavior, socialization, tolerance, social representations.*

Kirish

O'spirinlik davri shaxs rivojlanishining muhim bosqichi bo'lib, bu davrda individning ijtimoiy xulq-atvori, qadriyatlar va dunyoqarashi shakllanadi. Mazkur bosqichda o'spirinlar o'zlarini turli ijtimoiy guruhlar bilan taqqoslab, ularga moslashishga harakat qiladilar. Shu sababli referent guruhlar ularning xulq-atvori va ijtimoiy qarashlariga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda o'spirinlar xulq-atvoriga referent guruhlarining ta'sirini o'rganishda kompleks yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlar uyg'un holda qo'llanildi. Nazariy metodlar doirasida referent guruhlar,

ijtimoiy tasavvurlar va o'spirinlik davri psixologiyasiga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Xususan, ijtimoiylashuv jarayoni, ijtimoiy o'rganish nazariyasi hamda ijtimoiy tasavvurlar kontseptsiyasiga oid ilmiy qarashlar umumlashtirildi va tizimlashtirildi.

Empirik metodlar sifatida kuzatish, suhbat va savolnoma usullaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida o'spirinlarning tengdoshlar guruhi bilan munosabatlari, ularning xulq-atvori va ijtimoiy qarashlari o'rganildi. Shuningdek, o'quvchilarning referent guruhlarga nisbatan munosabati va ulardan ta'sirlanish darajasi aniqlashga harakat qilindi.

Tadqiqotda tahlil, taqqoslash va umumlashtirish metodlari yordamida olingan natijalar qayta ishlanib, xulosalar chiqarildi. Mazkur metodlar o'spirinlarda referent guruhlarning xulq-atvoriga ta'sirini chuqurroq anglash imkonini berdi.

Asosiy qism

1. Referent guruh tushunchasi va uning mohiyati

Referent guruh tushunchasi ilmiy muomalaga Herbert Hyman tomonidan kiritilgan bo'lib, u shaxs o'z xulqini shakllantirishda tayanuvchi ijtimoiy guruh sifatida izohlanadi. Olimning ta'kidlashicha, inson o'zini baholashda va qaror qabul qilishda referent guruh mezonlariga tayanadi [1].

Shuningdek, Robert K. Merton referent guruhlarni normativ va qiyosiy turlarga ajratib, ularning shaxs ijtimoiylashuvidagi rolini asoslab bergan [2].

2. O'spirinlarda xulq-atvor shakllanishining psixologik xususiyatlari

O'spirinlik davrida shaxs o'z "Men"ini anglashga intiladi va boshqalarning fikriga nisbatan sezgir bo'ladi. Bu jarayonni Erik Erikson "identiklik inqirozi" bosqichi sifatida izohlaydi. Uning fikricha, o'spirinlar o'z shaxsiyatini aynan ijtimoiy muhit orqali shakllantiradi [4].

Bundan tashqari, Albert Bandura ijtimoiy o'rganish nazariyasida inson xulqi kuzatish va taqlid qilish orqali shakllanishini ta'kidlaydi [3]. Bu esa o'spirinlarning referent guruhlarga ergashish moyilligini tushuntiradi.

3. Referent guruhlarning o'spirin xulq-atvoriga ta'siri

Referent guruhlarning o'spirinlarning xulq-atvori, qadriyatlarini va ijtimoiy munosabatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, tengdoshlar guruhi kuchli ta'sir manbai hisoblanadi.

O'spirinlar:

guruh normalariga moslashadi

taqlid qilish orqali xulqini o'zlashtiradi

ijtimoiy maqomga erishishga intiladi

Natijada, ijobiy guruh ijobiy xulqni, salbiy guruh esa salbiy xatti-harakatlarni shakllantirishi mumkin.

4. Ijtimoiy tasavvurlar va ularning shakllanishi

Ijtimoiy tasavvurlar nazariyasi Serge Moscovici tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u jamiyatda shakllangan umumiy qarashlar va stereotiplar tizimini anglatadi [5].

Mazkur tasavvurlar referent guruhlar orqali o'spirinlarga uzatiladi va ularning boshqa insonlarga bo'lgan munosabatini belgilaydi.

5. Tolerantlik shakllanishida referent guruhlarining roli

Tolerantlikni rivojlantirishda ijtimoiy muhit hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu borada Lev Vygotsky shaxs rivojlanishi ijtimoiy muloqot jarayonida amalga oshirishini ta'kidlaydi [6].

Shuningdek, Gordon Allport o'zining kontakt gipotezasida turli guruhlar o'rtasidagi ijobiy muloqot tolerantlikni oshirishini isbotlagan [7].

Shunday qilib, referent guruhlar orqali:

- ijobiy ijtimoiy tasavvurlar shakllanadi
- empatiya rivojlanadi
- tolerantlik mustahkamlanadi.

Amaliy tavsiyalar

O'spirinlarda ijobiy xulq-atvor va tolerantlikni rivojlantirish uchun:

sog'lom ijtimoiy muhit yaratish

ijobiy referent guruhlarini shakllantirish

jamoaviy faoliyatlarni tashkil etish

psixologik treninglar o'tkazish

stereotiplarni kamaytirishga qaratilgan suhbatlar olib borish

muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'spirinlik davrida shaxs xulq-atvori va ijtimoiy qarashlarining shakllanishida referent guruhlar hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tengdoshlar guruhi o'spirin uchun asosiy yo'naltiruvchi kuch bo'lib, uning xatti-harakatlari, qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ilmiy yondashuvlar shuni tasdiqlaydiki, referent guruhlar orqali o'spirinlarda muayyan ijtimoiy tasavvurlar shakllanadi. Ushbu tasavvurlar esa o'z navbatida shaxsning boshqa insonlarga nisbatan munosabatini, jumladan tolerantlik darajasini belgilaydi. Ijobiy ijtimoiy muhit va sog'lom referent guruhlar mavjud bo'lgan sharoitda o'spirinlarda bag'rikenglik, empatiya va ijtimoiy mas'uliyat kabi sifatlar muvaffaqiyatli rivojlanadi. Shu bilan birga, salbiy referent guruhlar va noto'g'ri ijtimoiy tasavvurlar o'spirinlarda agressivlik, befarqlik va stereotipik fikrlashni shakllantirishi mumkin. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, o'spirinlar bilan ishlash jarayonida ijobiy referent muhitni shakllantirish, ularni sog'lom ijtimoiy guruhlariga jalb etish hamda tolerantlikni rivojlantirishga qaratilgan psixologik va pedagogik chora-tadbirlarni kuchaytirish zarurligi aniqlanadi. Bu esa nafaqat alohida shaxs rivojiga, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va totuvlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hyman H. The Psychology of Status. – New York: Free Press, 2000
- Merton R.K. Social Theory and Social Structure. – New York: Free Press, 1999
2. Bandura A. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 2003.
3. Erikson E. Identity: Youth and Crisis. – New York: Norton, 2001.
4. Moscovici S. Social Representations: Explorations in Social Psychology. – Cambridge: Polity Press, 2000.
5. Vygotsky L.S. Mind in Society. – Cambridge: Harvard University Press, 2002.
6. Allport G. The Nature of Prejudice. – Reading, MA: Addison-Wesley, 1954